

**Eksplloatuojamų durpynų, kuriems išduoti leidimai naudoti žemės
gelmių išteklius ir ertmes, faktinės būklės ir teisinio reguliavimo
analizė, siekiant įvertinti spartesnio ir efektyvesnio atkūrimo poreikį
bei galimybes**

Užsakovas: VŠĮ „Pelkių atkūrimo ir apsaugos fondas“

Darbą atliko: MB „Gaudriga“ (ekspertas G. Giparas), 2025

Darbas atliktas VŠĮ Pelkių atkūrimo ir apsaugos fondo įgyvendinamo projekto „Pelkių atkūrimo skatinimas darant poveikį teisėkūrai, didinant visuomenės sąmoningumą ir įtrauktį, siekiant šalies ŠESD emisijų sumažinimo“ rėmuose. Projektą finansuoja Klimato kaitos programa, kurią administruoja Aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra.

apva

APLINKOS PROJEKTŲ
VALDYMO AGENTŪRA

Lietuvos
Respublikos
aplinkos
ministerija

TURINYS

1. Įžanga.....	3
2. Durpių telkinių geologiniai ištekliai ir jų naudojimas.....	4
3. Naudingųjų iškasenų telkinių rekultivacijos procedūrų teisinis reglamentavimas	5
4. Kitų šalių patirtis.....	11
5. Išvados ir pasiūlymai	12

1. ĮŽANGA

Durpės priskiriamos holoceno amžiaus balų nuoguloms. Jos susidarė nepilnai sudulėjus augalijos likučiams, esant dideliame drėgmės pertekliui ir trūkstant deguonies. Durpes sudaro organinė ir mineralinė dalys bei vanduo. Pagal susikaupusios durpės storį užpelkėjusius paviršiaus plotus galima sąlyginai suskirstyti į supelkėjusias žemes (durpės storis iki 30 cm) ir durpynus (pelkes), kur durpių sluoksnio storis didesnis nei 30 cm. Durpės natūraliose Lietuvos pelkėse kaupiasi labai nevienodu greičiu, sparčiausiai – aukštapelkių kimininėse plynėse. Metinis drėgnos kiminių masės priaugimas siekia 10-20 cm. Pirminiame susidarymo etape durpių storis siekia nuo 0,7-3,5 mm per metus, o vėliau po mechaninio sutankėjimo metinis durpių priaugis sudaro 0,5-1,0 mm. Durpių klodai pagal pelkės mitybos sąlygas ir vyraujančią paviršiaus augaliją skirstomi į žemapelkes, aukštapelkes, tarpinius ir mišrius.

Lietuvos Respublikoje pelkės ir kiti durpynai užima apie 9% šalies teritorijos, viso siekia apie 650 tūkst. ha, iš kurių durpių pramonei skirta naudoti 13,3 tūkst. ha, t.y. apie 2% nuo bendro pelkių ploto. Žinoma, ne visas šis plotas yra eksploatuojamas, nes durpynai įsisavinami etapiškai, juose gavyba vykdoma dešimtmečiais. Be to, kai kurių durpynų plotų dalių dėl nepalankių gavybai ir kitų sąlygų nepavyksta įruošti kaip tinkamus eksploatacijai. Atkreiptinas dėmesys, jog ženkliai didesnės durpynų teritorijos buvo nusiausintos žemės ūkio bei miškininkystės reikmėms. Durpių gavyba Lietuvoje vykdoma tik durpių telkiniuose, kurie eksploatuojami jau ne vieną dešimtmetį, t.y. veikla vykdoma ankstesniais kasybos darbais pažeistose teritorijose. Naujų gavybos plotų plėtra į nepažeistas pelkes beveik nevykdoma, nes didžioji dauguma nenaudojamų ir kasybos darbais nepažeistų detalai išžvalgytų aukštapelkių durpynų patenka į saugomas teritorijas ar į valstybinės reikšmės miškus. Tokiu būdu, ūkinė veikla jose faktiškai negalima. Vis daugiau durpių pramonės įmonių laikosi savanoriško įsipareigojimo ir diegia bei vadovaujasi „Responsibly Produced Peat“ („Atsakingai gaminamos durpės“) sertifikavimo sistema, kuri orientuota į pažeistų plotų, o ne naujų durpynų eksploatavimą bei savalaikį jų atkūrimą į funkcines ekosistemas pajėgias vėl akumuliuoti durpes. Svarbu paminėti, jog visoje Lietuvoje apleistų durpynų, kurie buvo eksploatuojami sovietiniais laikais, plotas sudaro apie 20 500 ha¹. Šios pažeistos teritorijos daugiausiai patenka į valstybinę žemę, tačiau tvarkybos ar išteklių naudojimo požiūriu yra tarsi pilkojoje zonoje, nes nėra skirtos nei durpių pramonei įsisavinti, nei pelkių atkūrimo darbams vykdyti, dalis jų patenka į saugomas teritorijas, miškus, kitos virtusios šlapžemėmis.

Durpių pramonė, kaip ir kitos ūkio šakos, turi įtakos klimato kaitai ir blogina ekosisteminių paslaugų kokybę. Visgi, pastaruoju metu durpių gavybos pramonėje eksploatuojami ne visi durpių išteklių plotai. Dalyje gavybos leidimą turinčių telkinių, pramoninė šių išteklių eksploatacija nebevykdoma, nes sumažėjo tamsių durpių paklausa rinkoje. Siekiant tvaraus išteklių valdymo, tokius plotus tikslinga kuo anksčiau rekultivuoti. Aplinkosauginiu požiūriu, tvariausias rekultivacijos metodas yra pelkinių ekosistemų atkūrimas. Būtent šio metodo taikymas labiausiai prisidėtų prie Gamtos atkūrimo reglamento, šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) emisijų mažinimo ir biologinės įvairovės būklės gerinimo nacionalinių tikslų įgyvendinimo. Kaip ir kitos ūkio šakos, durpių gavyba turi įtakos aplinkai, todėl sektorius aktyviai ieško sprendimų, kaip sumažinti neigiamą poveikį ir prisidėti prie ekosisteminių paslaugų atkūrimo

¹Grigaliūnas ir kt., 2023: Miškuose esančių pažeistų durpynų sutvarkymo galimybių studija

Nepilnai išeksploatuotų plotų durpių karjerų rekultivaciją atkuriant pelkines ekosistemas tikslinga vykdyti dėl šių priežasčių:

- mažinamos ŠESD emisijos,
- atkuriamos vertingos pelkinės buveinės,
- mažinama gaisrų rizika,
- tvariai valdomi valstybės ištekliai,
- mažinama vandens telkinių tarša,
- atkuriamas prieglobstis retoms augalų ir gyvūnų rūšims.

Kasmet dėl aktyvios durpių eksploatacijos į atmosferą patenka apie 690 kt CO₂ e. (Lietuvos nacionalinės ŠESD apskaitos ataskaita, 2025). Poveikį klimato kaitai dar sustiprina išaugusi gaisrų tikimybė. Nepilnai išeksploatuotų plotų durpių telkinių rekultivacija į pelkines ekosistemas prisidėtų prie šalies įsipareigojimo švelninti klimato kaitą. Tyrimai rodo, kad atkūrus 1 ha nusausinto ir eksploatacinės veiklos pažeisto durpyno, ilgainiui ŠESD emisijas galima sumažinti apie 10–14 t CO₂ e per metus (Jarašius ir kt., 2021).

Kiekybiškai įvertinti šios rekultivacijos potencialą Lietuvos mastu galima tik apytiksliai, kadangi trūksta sistemingai kaupiamų duomenų apie eksploatuojamuose telkiniuose esančius potencialius nepilnai išeksploatuotus plotus bei juose esančius durpių išteklių likučius. Remiantis Lietuvos pelkių ir durpynų duomenų baze, preliminarai tokie plotai Lietuvoje galėtų sudaryti apie 10 proc. šiuo metu eksploatuojamų durpynų ploto (t.y. apie 800 ha) (Lietuvos pelkių ir durpynų duomenų rinkinys, 2019 m.).

Išankstinė durpynų rekultivacija į pelkines ekosistemas Lietuvoje vyksta lėtai. Tačiau kai kuriuose durpynuose įgyvendintos pelkinių ekosistemų atkūrimo veiklos leidžia tikėtis, jog ši praktika sėkmingai bus taikoma ir kituose durpių telkiniuose. Rekultivuojant gavybai nebenaudojamas Aukštumalos ir Ežerėlio durpynų dalis, buvo ne tik sudarytos sąlygos hidrologinio režimo atkūrimui, bet ir įkurdintos pelkinių augalų pradmenys. Tokių inovatyvių metodų taikymas leistų paspartinti pelkinių ekosistemų atsikūrimą.

Šio darbo tikslas – atlikti eksploatuojamų durpynų nepilnai išeksploatuotų plotų rekultivacijos galimybių teisinę ir praktinę analizę, pateikti siūlymus dėl jos skatinimo Lietuvoje.

2. DURPIŲ TELKINIŲ GEOLOGINIAI IŠTEKLIAI IR JŲ NAUDOJIMAS

Lietuvos Respublikoje detalčiai išžvalgytų² durpių telkinių skaičius 2025-01-01 siekė 117, o plotas sudarė 64 448 ha. Kaip minėta, durpių pramonei skirtas kasybos sklypų plotas išteklių gavybai sudaro 13,3 tūkst. ha. Detalčiai išžvalgytų durpių telkinių geologinių išteklių likutis 2023-

² Telkinio arba jo dalies naudingųjų iškasenų ištekliai, kurių kiekio, kokybės, technologinių savybių, hidrogeologinių, kasybos ir kitų slūgsojimo sąlygų ištyrimo detalumas yra pakankamas naudojimo projektui sudaryti.

12-31 sudarė 1,184³ milijardų kubinių metrų. Jeigu pridėtume dar ir parengtinai išžvalgytus⁴ durpių telkinius (viso 727 telkiniai; 2,06 mlrd. m³), bendri durpių ištekliai Lietuvoje siektų daugiau nei 3 milijardus kubinių metrų.

1. pav. Detalieji išžvalgyti durpių telkiniai Lietuvoje

Detalieji išžvalgyti naudingųjų iškasenų telkiniai - valstybės turtas, kuris registruojamas Lietuvos geologijos tarnybos prie aplinkos ministerijos (toliau – LGT) Valstybiniame žemės gelmių registre (toliau – ŽGR) bei apskaitomas pagal LR finansų ministerijos patvirtintą viešojo sektoriaus apskaitos ir finansinės atskaitomybės standartą, kuriuo nustatyti mineralinių išteklių pripažinimo, įvertinimo, registravimo apskaitoje ir pateikimo finansinėse ataskaitose reikalavimai.

Iki 2023-12-31 ūkio subjektams (asmenims) buvo išduoti 35 leidimai naudoti durpių išteklius, viso naudojimui skirti 53 durpių telkiniai. Vidutiniškai Lietuvoje per metus išgaunama apie 2,5 milijonų kubinių metrų durpių.

3. NAUDINGŲJŲ IŠKASENŲ TELKINIŲ REKULTIVACIJOS PROCEDŪRŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Pagal Lietuvos Respublikos konstitucijos 47 straipsnio nuostatas žemės gelmės išimtinė nuosavybės teise priklauso valstybei. Pagrindinis įstatymas nustatantis žemės gelmių valdymo, tyrimo, naudojimo, apsaugos ir žemės gelmių duomenų valdymo teisinius pagrindus yra [Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymas](#) (1995-07-05, Nr. I-1034; nauja redakcija 2019-10-15, Nr. XIII-2481). Prievolė naudingųjų iškasenų gavybą vykdančioms asmenims savo lėšomis rekultivuoti pažeistus žemės plotus nustatyta šio įstatymo 25 straipsnio 4 dalyje. Pagal šio įstatymo

³ Lietuvos geologijos tarnybos prie aplinkos ministerijos duomenys 2023-12-31 būklei.

⁴ Telkinio arba jo dalies naudingųjų iškasenų ištekliai, kurių kiekio, kokybės, technologinių savybių, hidrogeologinių, kasybos ir kitų sąlygų ištyrimas yra pakankamas pirminiam poveikio aplinkai vertinimui atlikti ir ekonominei išteklių vertei nustatyti.

nuostatas, baigus naudoti naudingųjų iškasenų išteklius, žemės sklypas turi būti rekultivuotas ne vėliau kaip per 2 metus. Asmenims nėra privaloma turėti finansines garantijas ar kaupti lėšas į specializuotus fondus. Pagal [Lietuvos Respublikos žemės įstatymo](#) (1994-04-26, Nr. I-446) 21 straipsnio 6 dalies nuostatas žemės savininkai ir kiti naudotojai privalo rekultivuoti statybos darbų ir naudingųjų iškasenų eksploatacijos metu pažeistas žemes.

Konkretūs naudingųjų iškasenų telkinio rekultivacijos sprendiniai, tokie kaip išsami kasybos darbai paveikto ploto charakteristika, kasybos metu pažeistų žemių ir kitų aplinkos elementų atkūrimo būdai atsižvelgiant į planuojamos teritorijos geologines bei teritorijų planavimo sąlygas ir savivaldybės ir (ar) vietovės lygmens bendrojo plano (jeigu jis parengtas) sprendinius ir priemones, rengiami vadovaujantis LR aplinkos ministro 2014-02-17 įsakymu Nr. D1-145 patvirtintomis [Žemės gelmių naudojimo planų rengimo taisyklėmis](#). Verta paminėti, jog Žemės gelmių naudojimo planas (toliau – ŽGNP), tai kompleksinis dokumentas, kuriame parengiami projektiniai naudingosios iškasenos telkinio įsisavinimo sprendiniai, apimantys geologijos, kasybos ir rekultivacijos, teritorijų planavimo⁵, aplinkos apsaugos ir visuomenės sveikatos saugos bei ekonominės analizės sritis. Taigi, rekultivavimo sprendiniai yra tik viena iš šio dokumento sudėtinių dalių.

Kalbant apie durpynų rekultivavimą, taisyklėse numatyta, jog turi būti įvertinama durpyno drenažo sistema, apleisti ir jau atsistatančios pelkinės augalijos užimti plotai, ežero atabrada, augmenija, išlikusios nerštavietės ir kiti besiformuojančios biologinės įvairovės elementai. Be to, plane turi būti įvertinamas durpyno drenažinis nuotėkis ir jo sezoninė kaita, patvankos vietų parinkimas, drenažinio nuotėkio ir baseino lygio reguliavimo sistemų pagrindimas. Išskiriami apželdinimo ar medžių sodinimo plotai, pasiūloma žolynų ir medžių sodinukų sudėtis. Reikia pažymėti, jog taisyklėse rekultivavimo prioritetą į atsistatančias pelkines ekosistemas nėra numatytas.

Vadovaujantis LR vyriausybės 2020-03-10 d. nutarimu Nr. 198 „[Dėl Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymo įgyvendinimo](#)“, „Leidimų naudoti žemės gelmių išteklius (išskyrus angliavandenilius) ir ertmės išdavimo tvarkos aprašo“ IV skyriaus nuostatos numato, jog leidimo turėtoji nusprendus atsisakyti leidimo naudoti žemės gelmių išteklius ir ertmės, arba kai leidimas naikinamas atsakingos institucijos sprendimu, Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos kontroliuoja ir užtikrina, jog leidimo turėtojas atliktų savo įsipareigojimus - žemės gelmių naudojimo plane numatytų išteklių naudojimo metu pažeistos žemės rekultivacijos ir būtinų kitų aplinkos elementų atkūrimo sprendinių įvykdymą.

Asmenims vykdantiems naudingųjų iškasenų gavybą (mažaisiais karjerai) išimtinai tik savo ūkio reikmėms, taikomas LR aplinkos ministro 2016-08-25 įsakymas Nr. D1-561 „[Dėl Pažeistų žemių, iškasus naudingąsias iškasenas, rekultivavimo metodikos patvirtinimo](#)“. Šis teisės aktas netaikomas pramoniniams karjerams, todėl šio darbo temos kontekste nėra aktualus.

Prieš pradėdant rekultivacijos darbus turi būti sudarytas iškasto ploto markšneiderinis planas, kuris vadovaujantis LR vyriausybės 1995-08-14 nutarimo Nr. 1116 „[Dėl pažeistos žemės rekultivavimo ir derlingojo dirvožemio sluoksnio išsaugojimo](#)“ 7 punktu suderinamas su LGT.

⁵ Vietovės lygmens specialiojo teritorijų planavimo dokumentas.

Žemės gelmių naudojimo plane arba naudojimo projekte⁶ (iki 2014 m.) rekultivacijos darbų terminai numatyti išskiriant darbų atlikimo etapus ir vykdomi vadovaujantis kalendoriniu karjero rekultivacijos grafiku, kuris sudarytas atsižvelgiant į kalendorinį gavybos darbų planą. Dažniausiai, rekultivacijos darbų pabaiga sutampa su pilnu telkinio išteklių išgavimu.

Tiek naudojimo planų, tiek anksčiau rengtų naudojimo projektų rekultivacijos sprendiniuose nepilnai išekspluatuotų plotų (kasybos sklypo dalies) rekultivacija galima, tačiau reikia suprasti, jog naudingųjų iškasenų gavybos tempus apsprendžia ne tik statiškas planavimas bet ir rinkos ekonomikos dėsniai. Todėl tiek gavybos, tiek rekultivavimo kalendoriniai planai gali stipriai nekoreliuoti su realia situacija gavybos darbų fronte. Pakankamai nesudėtinga suplanuoti naudingosios iškasenos gavybos poreikį keliems metams į priekį esant stabiliai paklausai bei vystantis tiek valstybiniais, tiek privatiems infrastruktūros projektams, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje situacija vidinėje rinkoje gali ženkliai pakisti dėl ekonominių krizių ar kitų faktorių. Ypatingai tai liečia biriųjų naudingųjų iškasenų gavybos segmentą. Kiek stabilesnė situacija su durpių ištekliais, nes jų produkcija orientuota į eksportą, turi didelę paklausą, kadangi yra susijusi su maisto išteklių apsirūpinimu. Kaip ir žemės ūkio veikla, durpių gavyba labai priklauso nuo klimatinės sąlygų, todėl gavybos sezonas vidutiniškai trunka tik apie 90 dienų.

Kaip matysime toliau, pradėjus nepilnai išekspluatuotų plotų rekultivaciją telkinio naudotojas susiduria su ilgai trunkančiomis teritorijų planavimo procedūromis ir papildomais kaštais. Tokiu būdu, tai nėra patrauklus sprendimas telkiniuose, kuriuose eksploatacija trunka sąlyginai neilgai, pavyzdžiui kelerius metus, tačiau aktuali dideliuose durpynuose, dolomito, klinčių ar molio telkiniuose, kuriuose gavyba trunka dešimtmečius. Svarbu paminėti, jog durpynų, kitaip nei biriųjų – rišliųjų naudingųjų iškasenų telkinių atveju, rekultivavimo darbų atlikimas atskiruose plotuose gali būti sunkiai įgyvendinamas dėl sudėtingų geologinių – hidrogeologinių sąlygų. Todėl, tam tikrais atvejais, pakelti vandens lygį atskiruose išekspluatuotose gavybos laukuose gali būti sudėtinga, rekultivavimo darbai prasidėtų tik pilnai išgavus visus telkinio išteklius. Visi su konkrečiu telkiniu susiję ypatumai numatomi durpių telkinio gavybos ir rekultivavimo projekte, suderinami su atsakingomis institucijomis.

Vadovaujantis Žemės gelmių įstatymo nuostatomis, žemės gelmių ištekliai turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiškai, apsaugant nenaudojamus išteklius. Atsižvelgiant į aplinkosaugos ir ekonominius aspektus, siekis maksimaliai išgauti naudos iš jau pažeistų kasybos darbais plotų yra logiškas. Išteklių telkinio naudotojas turi užtikrinti pilną išteklių išgavimą. Kita vertus, poįstatyminiai teisės aktai sudaro galimybę keisti telkinio išteklių kiekį dėl jų ekonominės vertės praradimo bei pasikeitus eksploatacijos ar durpių slūgsojimo sąlygoms. Šios nuostatos palankios nepilnai išekspluatuotų plotų rekultivacijos vykdymui, tačiau išteklių kiekio keitimas ar išbraukimas iš Žemės gelmių registro apskaitos turi atitikti teisės aktų normas ir būti pagrįstas.

Kalbant apie durpių išteklių apskaitos ypatumus ir galimą jų ekonominės vertės praradimą, reikia paminėti, jog durpynuose be projektinių ir telkinio įsisavinimo nuostolių yra skaičiuojami durpių išteklių nuostoliai susidarantys dėl klodo suslūgimo. Tai specifiniai procesai būdingi tik durpių telkiniams, nes suslūgimai vyksta dėl sudėtingų durpyno klodo genezės, struktūrinių,

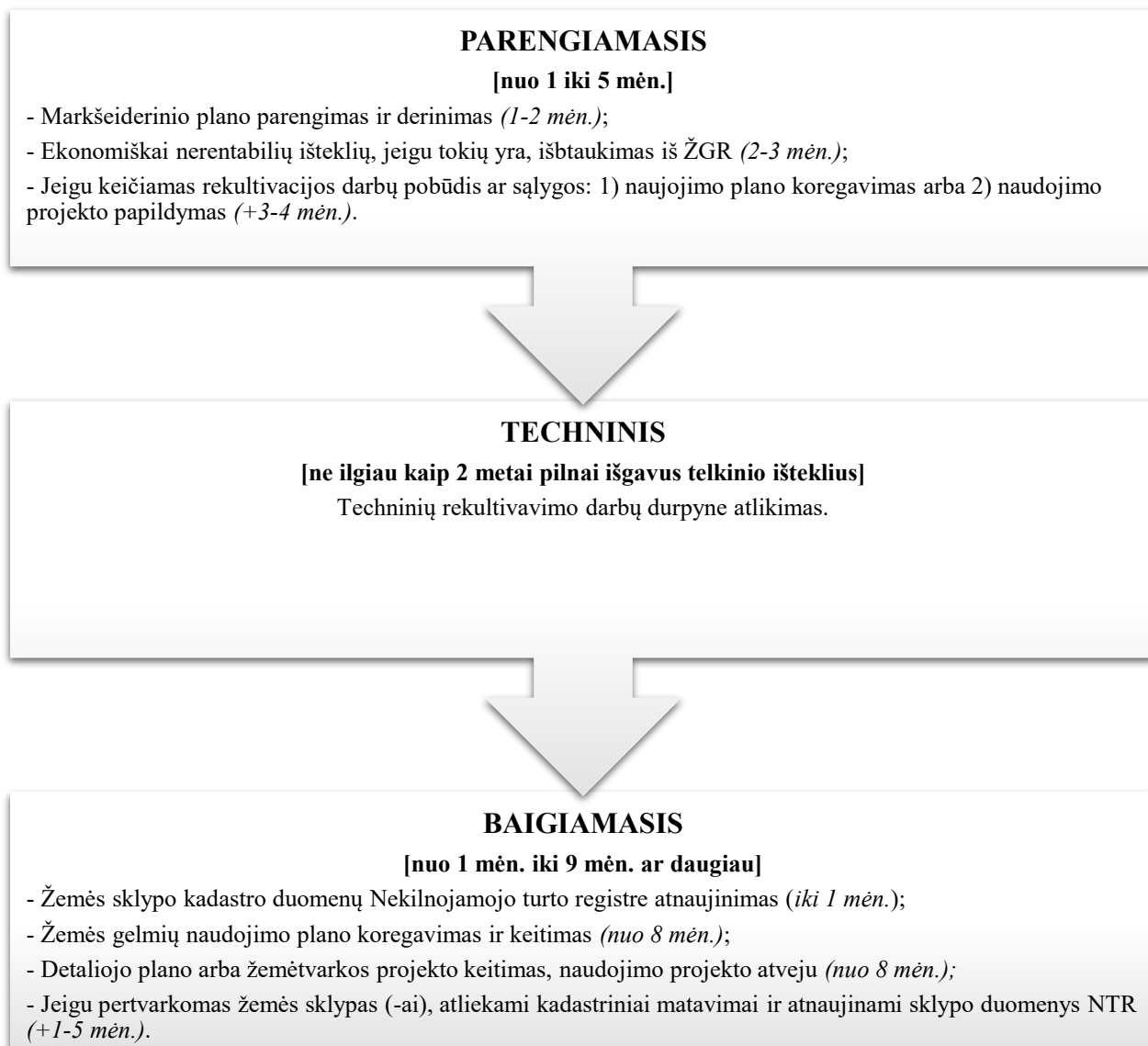
⁶ Nuo 2005 m. iki 2014 m. galiojo „[Naudingųjų iškasenų \(išskyrus angliavandenilius\) išteklių ir žemės gelmių ertmių naudojimo projektų rengimo taisyklės](#)“.

fizikinių-cheminių ir mechaninių jo savybių, hidrogeologinių ir klimatinių sąlygų, hidrologinio režimo, organinės medžiagos oksidacijos bei durpyno naudojimo būdo.

Didžiausia pridėtinė vertė generuojama aukštapelkių durpynuose, kuriuose išgaunamos daugiausiai mažaskaidės durpės („šviesi durpė“). Iš jų gaminami aukštos pridėtinės vertės durpių produktai – substratai. Tačiau, durpių pramonė vis dažniau susiduria su dilema ką daryti su stipriai susiskaidžiusių durpių klodais („tamsi durpė“) iš kurių anksčiau būdavo gaminamos kuro (energetinės) durpės. ES sugriežtinus CO₂ išmetimus deginimo įrenginiams bei padidinus nacionalinius akcizus šios rūšies kurui, energetinės durpės rinkoje tapo nebepaklausios ir šiuo metu yra beveik nebegaminamos. Valstybės duomenų agentūros duomenimis⁷, 2023 m. kuro rūšių balanse, durpės kurui, durpių briketai ir durpių granulės sudarė tik 23,4 tūkst. tonų, lyginant su tamsių (energetinių) durpių išteklių gamybos potencialu, tai yra labai maži kiekiai. Be to, nuo 2026 m. gegužės 1 d. įsigalios nauji Aplinkos oro apsaugos įstatymo pakeitimai, kuriais miestuose, kai gyventojų skaičius yra 50 tūkst. ar daugiau bus draudžiama deginti kietąjį iškastinį kurą – akmens anglis, lignitą, durpes, išskyrus atvejus, kai toks kuras deginamas pramoninėse krosnyse. Tokiu būdu, tai dar labiau sumažins kuro durpių naudojimą namų ūkiuose. Taigi, vis dažniau atsiranda poreikis tamsios durpės kلودus vertinti kaip ekonomiškai nenaudingus ir telkinio naudotojo prašymu inicijuoti šių išteklių iš Žemės gelmių registro išbraukimą su sąlyga, kad tokie plotai galėtų tapti nepilnai išekspluotų plotų rekultivacijos objektu. Žinoma, turi būti išlaikomas balansas ir racionaliai vertinama ar dalis šių kلودų, atsižvelgiant į kiekius, slūgsojimo sąlygas bei technines galimybes juos išgauti, galėtų būti panaudoti ateityje, pavyzdžiui: aktyvuotos anglies gamybai, humino ir fulvo rūgščių išgavimui ir kt.,.

⁷ <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=146f1556-3482-4f3c-b3a5-5ac6c93c50b5#/>

Sąlyginai galima išskirti tris rekultivacijos procedūrų eiliškumo etapus:

Parengiamasis etapas. Tiek nepilnai išekspluatuotų plotų, tiek pilnos (viso išekspluatuoto telkinio) rekultivacijos atveju, leidimo naudoti durpių išteklių turėtojas norėdamas rekultivuoti išekspluototą durpių telkinį ar jo dalį, vadovaujantis LGT direktoriaus 2003-01-10 įsakymo Nr. 1-01 „[Dėl Markšeiderinių darbų atlikimo kietųjų naudingųjų iškasenų telkiniuose laikinųjų taisyklių patvirtinimo](#)“ nuostatomis, turi parengti markšeiderinių matavimų planą, kuriame pažymimas konkretus išekspluototas plotas ir (ar) plotas, kuriame išteklių gavybą dėl tam tikrų objektyvių priežasčių vykdyti netikslinga. Pastaruoju atveju, teikiamas aiškinamasis raštas su išsamiu pagrindu ir apskaičiuojamas išteklių likutis, kurį vadovaujantis LGT direktoriaus 2004-04-23 įsakymu Nr. 1-45 „[Dėl Žemės gelmių registro tvarkymo taisyklių patvirtinimo](#)“ VI skyriaus

31.9 punkto nuostatomis siūloma patikslinti arba išbraukti iš Žemės gelmių registro apskaitos. Minėtos procedūros, įskaitant rekultivuojamo ploto derinimą LGT, užtrunka 1-3 mėnesius⁸.

Jeigu telkinio naudotojas rekultivacijos darbus planuoja atlikti dalimis ir tai nėra numatyta Žemės gelmių naudojimo plane ar naudojimo projekte arba kai planuojama keisti rekultivacijos darbų pobūdį ar sąlygas, tokiu atveju rengiamas naudojimo plano koregavimas arba naudojimo projekto papildymas. Šie veiksmai trunka 3-4 mėnesius. Viso, parengiamojo etapo procedūros gali užtrukti nuo 1 iki 5 mėnesių.

Techninis etapas, tai rekultivavimo darbų atlikimas durpyne, pavyzdžiui tokių kaip:

- Apsauginių pylimų formavimas;
- Sujungiamųjų griovių kasimas;
- Barelinių griovelių užlyginimas;
- Vandens lygio pakėlimas ir suregulavimas;
- Laukų, vandens sulaikymo pylimėlių kaskadiniams drėgmės kaupimui formavimas;
- Biologinės rekultivacijos darbai: vandens augmenijos sodinimas, želdinių sodinimas.

Atliekamų darbų trukmė priklauso nuo kalendorinio telkinio rekultivacijos grafiko bei turimų finansinių ir technologinių išteklių. Kiekvienas durpių telkinys yra unikalus, turintis savitas geologines ir hidrogeologines sąlygas, todėl rekultivavimo darbų kaštai ženkliai svyruoja ir gali siekti nuo 800 EUR į ha⁹ ir daugiau. Pagal Žemės gelmių įstatymą, baigus naudoti naudingųjų iškasenų išteklius telkinyje, žemės sklypas turi būti rekultivuotas ne vėliau kaip per 2 metus.

Baigiamojo etapo trukmė (nuo 1 mėnesio iki metų ar daugiau) priklauso kokių dokumentu buvo suformuotas žemės sklypas (-ai) išteklių gavybai: Žemės gelmių naudojimo planu, detaliuoju planu arba žemėtvarkos projektu (parengus ir patvirtinus telkinio naudojimo projektą).

- Žemės gelmių naudojimo planas, kuriame po eksploatacijos buvo numatyta žemės sklypo pagrindinės tikslinės paskirties ir (arba) būdo keitimas¹⁰ – atnaujinami žemės sklypo kadastro duomenys Nekilnojamojo turto registre (*iki 1 mėn.*);
- Žemės gelmių naudojimo planas, kuriame po eksploatacijos buvo numatyta sklypo (-ų) pertvarkymas (ribų keitimas) – rengiamas plano koregavimas ir keitimas, žemės sklypo paskirties ir (arba) būdo keitimas, atliekami kadastriniai matavimai bei atnaujinami žemės sklypo kadastro duomenys Nekilnojamojo turto registre (*nuo 8 mėn.*);
- Naudojimo projektas, kai žemės sklypas buvo suformuotas detaliuoju planu arba žemėtvarkos projektu – atsižvelgiant į savivaldybės bendrojo plano sprendinius atliekamas detaliojo plano arba žemėtvarkos projekto keitimas, keičiama žemės pagrindinė tikslinė paskirtis ir (arba) būdas, taip pat, jeigu yra poreikis pertvarkomas žemės sklypas (-ai), atliekami kadastriniai matavimai bei atnaujinami žemės sklypo kadastro duomenys Nekilnojamojo turto registre (*nuo 8 mėn.*).

⁸ Šaltinis: UAB GJ Magma

⁹ Pagal Latvijos durpių įmonių asociacijos 2020 m. duomenis.

¹⁰ Jeigu LGT direktoriaus įsakyme, kuriuo patvirtintas ŽGNP buvo numatyta po eksploatacijos ir rekultivacijos keisti sklypo (-ų) paskirtį iš naudingųjų iškasenų teritorijos pavyzdžiui į miškų ūkio ir t.t.

Atlikus baigtinį rekultivacijos etapą, jei žemės sklypas valstybinis, jis grąžinamas į laisvos valstybinės žemės fondą.

Rekultivavimo procedūrų dokumentacijos parengimo finansiniai kaštai, išskyrus techninių fizinių darbų vykdymo etapą, geologinių įmonių paslaugų rinkos į kainiais, apytiksliai gali siekti 15-30 tūkst. EUR.

4. KITŲ ŠALIŲ PATIRTIS

Durpių išteklių gavyba Europos Sąjungoje daugiausiai vykdoma Baltijos ir Skandinavijos šalyse, todėl svarbu apžvelgti ne tik Lietuvos, bet ir Latvijos bei Estijos teisinio reglamentavimo aspektus susijusius su durpynų rekultivacija.

Lyginant Lietuvos rekultivavimo teisinį reglamentavimą su Latvijos ir Estijos, galima konstatuoti, jog sistemiškai procedūros ir reikalavimai yra labai panašūs. Pavyzdžiui, **Latvijos Respublikoje** žemės gelmių tyrimą, naudojimą ir apsaugą reglamentuoja „[Par zemes dziļēm](#)“ (angl. „On Subterranean Depths“) įstatymas bei jį įgyvendinantys poįstatyminiai teisės aktai – Ministrų kabineto reglamentai.

Vadovaujantis tiesės aktų nuostatomis kietųjų naudingųjų (mineralinių) iškasenų naudotojai per metus nuo eksploatacijos pabaigos turi pradėti telkinio rekultivavimo darbus, tačiau įstatymas nenustato per kiek laiko rekultivacija turi būti užbaigta. Planuojant durpių telkinio eksploataciją yra privaloma parengti ir suderinti gavybos ir rekultivavimo planą su Latvijos valstybiniu aplinkos apsaugos biuru numatant konkretų veiksmų grafiką ir monitoringo programą. Kaip ir Lietuvoje, asmenims nėra privaloma turėti finansines garantijas ar kaupti lėšas į specializuotus fondus. Ministrų kabineto [2012-08-21 reglamentas Nr. 570](#) nustato išekspluototų durpynų rekultivavimo kryptis tokias kaip: renatūralizacija (pelkės atkūrimas), žemės ūkio paskirties žemė, apželdinimas mišku, vandens telkinių (rekreacijai) suformavimas. Rekultivacijos plano pakeitimai derinami su vietos savivaldos institucija atsakinga už statybas, baigus rekultivavimo darbus, teritoriją patikrina minėtos institucijos komisija. Beje, žemės sklypo savininkas žemės nuomos sutartyje gali numatyti rekultivavimo darbams papildomus (specifinius) reikalavimus, kadangi Latvijoje žemės gelmių ištekliai, išskyrus jūrinėje dalyje (išimtinė valstybės nuosavybė), priklauso žemės savininkui.

Estijos Respublikoje žemės gelmės reglamentuojamos vadovaujantis „[Maapõuuseadus](#)“ (angl. „Earth's Crust Act“) įstatymu bei poįstatyminiais teisės aktais. Taip pat, rekultivacijos procedūrų įgyvendinimui svarbus Estijos [aplinkos ministerijos 2017-04-07 aktas Nr. 12](#) nustatantis reikalavimus ir specializuotas procedūras geologinės žvalgybos ir pramoninės kasybos darbų metu pažeistų plotų rekultivacijai.

Vadovaujantis aukščiau minėtais teisės aktais, išteklių naudotojas pagal poveikio aplinkai vertinime pateiktas rekomendacijas parengia telkinio rekultivavimo kryptis, kurias privalo suderinti su Aplinkos apsaugos valdyba, procedūra gali užtrukti iki 6 mėnesių. Sekančiame etape parengiamas techninis rekultivavimo projektas, kurį tvirtina Aplinkos apsaugos valdyba. Atlikus

rekultivavimo darbus, esant žemės sklypo savininko reikalavimui, išteklių naudotojas vadovaujantis Žemės kadastro įstatymo nuostatomis turi atlikti kadastrinius matavimus bei pateikti šiuos dokumentus savininkui prieš rekultivavimo darbus priimančios komisijos darbų pradžią. Pagal rekultivacijos projektą gali būti vykdomi „post“ rekultivavimo darbai, kurių metu pavyzdžiui durpyne, reguliuojamas vandens lygis, atliekami vietinio hidrologinio tinklo remonto darbai ir pan. Be to, išteklių naudotoju prašymu gali būti keičiamos kasybos sklypo ribos „išjungiant“ rekultivuotus plotus. Pagal „Maapõueseadus“ įstatymą kasybos darbais pažeista žemė turi būti rekultivuota iki kasybos leidimo, kuris durpynams paprastai išduodamas 30 metų, pabaigos.

5. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Lietuvos Respublikoje asmenims, naudojančioms žemės gelmių išteklius ir ertmes, nustatytas aiškus išekspluatuotų plotų rekultivavimo procedūrų teisinis reglamentavimas. Tačiau, reikia pabrėžti, jog šių procedūrų baigiamasis etapas yra vienas iš imliausių laikui ir sukuriantis administracinę naštą bei papildomus kaštus, ypatingai detaliųjų ir specialiųjų planų koregavimo ir keitimo atveju..

- Norint didinti nepilnai išekspluatuotų plotų rekultivaciją į pelkines ekosistemas spartą, siūlome:
 1. Organizuoti dalykinius darbinus susitikimus socialinių partnerių su atsakingomis institucijomis, tikslu inicijuoti teisės aktų keitimą. Reikėtų **svarstyti finansines priemones**, skatinančias efektyvesnę durpynų rekultivaciją, atkuriant prieš tai buvusias pelkines ekosistemas.
 2. Politikos formuotojams kartu su socialiniais partneriais siūlome imtis iniciatyvos ir detalai išanalizuoti galimybes dėl eksploatuojamų durpynų rekultivuotinių plotų įveiklinimo gamtai, visuomenei ir pramonės žaliajai transformacijai, **skatinti taip vadinamą „after-use-veiklą“** - kaip pelkininkystę, savanoriškų CO₂ kreditų generavimą (atkūrimo finansavimui užtikrinti) ir kitas gamtosauginės veiklas. Pelkininkystė galėtų ne tik prisidėti prie ŠESD emisijų mažinimo, bet ir durpynus eksploatuojančioms įmonėms leistų generuoti tolimesnę pelną pabaigus išteklių gavybą.
 3. **Numatyti sisteminių Žemės gelmių, Žemės, Teritorijų planavimo ir kitų įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų koregavimą.** Pažeistų plotų atkūrimas į ekosistemas yra ilgalaikis darbas, kuriam atlikti, vykdyti ir prižiūrėti reikia specifinių mokslinių žinių ir patirties atkuriant pelkes, bei specializuotos technikos ir rekultivavimo darbų technologijos įvaldymo. Manome, jog aplinkosaugininkų ir durpių pramonės sinergija galėtų tapti pirmais žingsniais į tvaresnę durpynų naudojimą ir efektyvesnę jų atkūrimą.
 4. Taip pat, tikslu paspartinti teritorijų planavimo procedūras, baigus naudingųjų iškasenų telkinio ar jo dalies išteklių gavybą, kai keičiama žemės naudojimo paskirtis, žemės sklypo naudojimo būdas, kai žemės sklypas buvo suformuotas detaliuoju planu pagal iki 2014 metų galiojusį reglamentavimą, siūlome **ieškoti galimybių keisti teisės aktus ir supaprastinti detaliųjų planų viešinimo procedūras.**

- Siekiant numatyti gamtai ir klimatui palankiausias rekultivavimo darbus - atkurti pažeistus durpynų plotus **į pelkines ekosistemas**, siūlome keisti Žemės gelmių naudojimo planų rengimo taisykles:

- **papildyti** Žemės gelmių naudojimo planų rengimo taisyklių V skyriaus „Naudojimo plano rengimo proceso rengimo etapas“ 24.1 punkto nuostatas: 24.1. <...> Pagrindžiamas racionaliausias pažeisto ploto rekultivacijos būdas, **durpynų atveju turi būti taikomos pelkėdarai palankaus hidrologinio režimo atkūrimo priemonės (išskyrus atvejus, kai to negalima užtikrinti dėl gamtinių sąlygų) prioritetas teikiamas pelkinių ekosistemų atkūrimui.**<...>.